

L'ARXIU DE LA MINA PÚBLICA D'AIGÜES DE TERRASSA SA: L'EMPRESA I L'EVOLUCIÓ DE L'ARXIU

Pere Pastallé

Recepció i acceptació: setembre de 2014

En la celebració del 170è aniversari de la Mina Pública d'Aigües de Terrassa l'any 2012, es va seleccionar com a obsequi commemoratiu la reproducció del plànol *Perfil longitudinal de los terrenos que atraviesan los ramales E. y N.O. de la Mina Pública de Aguas de la Villa de Tarrasa* de Francesc Ferrer (1871). Aquesta elecció pot servir per il·lustrar les funcions i característiques de l'Arxiu de la Mina Pública d'Aigües de Terrassa, SA¹.

- L'elecció d'aquest document com a element de la celebració contribuïa a justificar les funcions de **recollir** i **conservar** la documentació de l'empresa al llarg dels anys.
- El plànol escollit, com els altres documents que es van proposar com a obsequi commemoratiu, és mostra de l'**organització** del fons de la Mina amb una estructura i ordenació concretes i explícites.
- L'organització de la documentació té com a element fonamental la **descripció** dels documents, que en aquest cas aporta informació primària i tècnica per al coneixement de l'abastament d'aigua a Terrassa.
- La reproducció del plànol fa un servei a l'empresa i posa en un primer pla les funcions de **comunicació** i difusió del fons.
- En conjunt, la selecció del plànol pot ser considerat com a exemple dels valors de la memòria i probatori dels documents de l'arxiu.
- L'arxiu va aconseguir aportar valor a l'empresa, com a entitat amb un llarg recorregut històric i conscient del seu passat en relació amb la ciutat de Terrassa.

Amb aquest punt de partida vam plantejar la presentació de l'organització i el contingut històric de l'arxiu de la Mina Pública d'Aigües de Terrassa SA.

Els arxius d'empresa

En un marc ampli, els arxius d'empresa es poden definir com el conjunt orgànic de documents rebuts i generats en el desenvolupament de les seves funcions per les societats mercantils, necessaris per al compliment dels seus objectius de produir, transformar i comercialitzar matèries, béns i serveis, per a la defensa dels seus interessos i per a la configuració d'una marca corporativa.²

En general la raó d'existir de l'arxiu d'empresa no difereix dels altres arxius públics o privats, ja que és el conjunt de documents fruit d'una activitat. Com a element dins l'empresa, l'arxiu té una funció probatòria i informativa, és un servei

estratègic que contribueix a la gestió diària i a la presa de decisions de l'organització i aporta valor a l'entitat.

Els arxius d'empresa tenen algunes característiques peculiars i la seva anàlisi és complexa i diferent de l'àmbit dels arxius públics. Les principals característiques diferenciadores són:

- L'arxiu d'empresa té l'obligació de contribuir als objectius i l'estratègia de l'empresa que l'ha creat, tenint en compte que les empreses són organitzacions amb ànim de lucre i, per tant, la rendibilitat és fonamental.
- Estan afectats pel dret a la propietat privada i a la protecció dels seus dissenys, iniciatives o tècniques productives així com a la propietat intel·lectual.
- No hi ha cap norma que obligui les empreses a crear i mantenir centres d'arxiu. Hi ha un buit normatiu des que la documentació perd el valor administratiu fins que no esdevé patrimoni documental.
- Tenen el risc de destrucció, dispersió i desorganització per fallides, liquidacions, fusions, compra o absorcions. Es poden suprimir per qüestions econòmiques com qualsevol altra part de l'organització de l'empresa. Històricament els conflictes laborals poden arribar a destruir l'arxiu, es poden destruir per qüestions estratègiques de l'empresa o bé també es poden destruir per la dificultat de ser

conservats.

- Estan aïllats i no formen part d'un sistema superior que permeti compartir coneixement, mitjans, òrgans i serveis.

- En l'àmbit català, cal una política clara d'ingressos i captació de fons d'empresa i privats en general per part de l'administració pública³.

- Actualment una bona part d'empreses incorporen valors socials i pren força la formulació d'objectius que es basen en el retorn d'activitats i beneficis a la societat, en certa mesura responen al rol de "la innovació social".

Interior de mina. Arxiu MPATSA.

L'arxiu de la Mina Pública d'Aigües de Terrassa SA

En la història industrial de Terrassa són pocs els exemples d'empreses centenàries que hagin optat per organitzar el seu sistema d'arxiu. En el si de la Mina Pública d'Aigües de Terrassa SA, amb 172 anys d'activitat ininterrompuda, es treballa per establir un sistema d'arxiu corporatiu. El seu fons documental està molt vinculat a la ciutat, a l'activitat l'empresarial i al sector de l'aigua. Amb diverses actuacions arxivístiques la documentació històrica s'ha conservat a la mateixa empresa i està organitzada seguint tècniques arxivístiques.

La història de l'empresa

El 14 de març de 1841, a l'Ajuntament de Terrassa un grup de veïns es reunia per primera vegada amb l'alcalde per acordar la manera de construir la mina pública. El 30 de novembre registraven el reglament de la nova societat al jutjat de 1a instància de Terrassa. El 6 de gener següent, s'elegia la 1a junta de la Sociedad de la Mina Pública de Aguas de la Villa de Tarrasa.

El 17 de març de 1842, un any després de la primera reunió a l'Ajuntament, es va constituir legalment la Sociedad de la Mina Pública de Aguas de la Villa de Tarrasa⁴ amb un capital social de 400.000 rals repartits en 400 accions.

En aquesta primera fase, l'Ajuntament va cedir la propietat i els drets de buscar aigua a la nova societat. El seu objecte era subministrar aigua a les fonts, abeuradors i safarejos per satisfer les necessitats de la població, donar servei a la indústria tèxtil creixent i aprofitar la direcció de les aigües per instal·lar el màxim nombre de salts d'aigua.

En la fase inicial, les actuacions de la Mina es van centrar en quatre línies:

- Primerament, en la construcció de les mines per aconseguir el subministrament d'aigua per a la ciutat. Aquestes obres van haver de superar problemes dels drets de minar que va deixar un nombre important de documentació notarial i impresa.
- En segon lloc, van construir les canalitzacions que subministraven aigua a la xarxa de repartidors o "plumeros" des d'on distribuïen l'aigua.
- Un tercer element important fou la venda d'aigua i la mateixa gestió interna de la societat. Aquest fet va permetre conservar la documentació de les actes de les juntes, els llibres de comptabilitat, el control dels accionistes o els copiadors de correspondència.
- I una quarta línia fou la construcció de les "fàbriques", que aprofitant les canalitzacions de l'aigua per la ciutat, i mitjançant uns salts d'aigua, generaven energia per a la indústria. L'avenç d'altres fonts d'energia aviat va fer diluir i desaparèixer aquesta activitat.

El 1877 amb l'atorgament del títol de ciutat a Terrassa, la societat va eliminar la paraula *villa* del seu nom i va passar a ser la Sociedad de la Mina Pública de Aguas de Tarrasa.

Una segona etapa es va centrar en l'ampliació i la cerca de noves fonts d'abastament d'aigua per satisfer la creixent demanda industrial i de la població de Terrassa.

A finals de segle van reprendre el projecte de construir un pantà per abastir d'aigua Terrassa. El 1899 van iniciar les obres i el 1902 entrava en funcionament el pantà de la Xuriguera. El cost de les obres de construcció i de les constants reparacions va contribuir a la suspensió de pagaments, el 1910.

Cap als anys vint del segle XX, el creixent desenvolupament de Terrassa feia insuficients els 3.000 m³ d'aigua diaris que aportaven les mines i el pantà.

El 1923, la junta de govern de la Mina i l'Ajuntament van encarregar al doctor en Ciències Naturals mossèn Marià Faura i Sans, a l'arquitecte municipal Melcior Vinyals i al geòleg Domènec Palet i Barba el *Dictamen sobre el abastecimiento de aguas potables para la ciudad de Tarrasa*, en què es fixaven les necessitats d'aigua per a la ciutat en 12.000 m³ i que es va publicar.

Basant-se en aquest dictamen, el 1927 van iniciar les obres de construcció d'un pou al pati de la seu social de la Mina. A l'abril de 1929 van aturar les obres i el 1932 les van tornar a reprendre però sense resultats. Tant el procés de redacció del dictamen com les obres del pou van deixar testimoni documental a l'arxiu.

Per solucionar la permanent escassetat d'aigua, des de l'Ajuntament i des d'altres empreses hi va haver diverses iniciatives i projectes de portar aigua de pous de municipis veïns.

Aquesta segona fase finalitza amb els primers projectes de portar aigua del riu Llobregat, alguns dels quals es conserven. En aquest context, l'Ajuntament de Terrassa, el 14 d'octubre de 1934, va aconseguir la primera concessió per extreure 4.000 m³ d'aigua del riu Llobregat per abastir la ciutat.

Poc després de l'esclat de la Guerra Civil, el 2 de setembre de 1936, la Mina era confiscada i passà a anomenar-se Aigües Unificades de Catalunya, subsecció de Terrassa. El comitè de Control Local en va assumir la direcció. Posteriorment, el 27 de maig de 1937 va ser col·lectivitzada amb el nom d'Aigües de Terrassa EC amb domicili al carrer Valentí Almirall, 59, i amb 15 treballadors.

Acabada la Guerra, la Mina Pública d'Aigües de Terrassa va tornar a mans dels accionistes. I sota la presidència de Josep Badrinas i Sala van reprendre el projecte de portar aigua del Llobregat.

En la junta general d'accionistes del juny de 1940, van aprovar l'ampliació de capital i la refundació de l'empresa per adaptar-se a la legislació de les societats anònimes, i va passar a anomenar-se Mina Pública de Aguas de Tarrasa SA. La nova situació va permetre que el 16 de juliol del mateix any l'Ajuntament de Terrassa aprovés la concessió administrativa per a l'explotació del servei d'abastament i subministrament d'aigua a la ciutat per 75 anys.

La portada d'aigua del riu Llobregat es va inaugurar el 3 de juliol de 1943. I poc després, el febrer de 1944, el pantà de la Xuriguera es va esfondrar i va causar set víctimes mortals i la desaparició d'una important font d'abastament.

Tècnicament, en aquest període la principal font d'abastament de la ciutat va passar de l'aigua de les mines al riu Llobregat. Des dels anys quaranta fins als anys setanta, van construir les infraestructures bàsiques per subministrar l'aigua del riu Llobregat: van fer les 3 canonades d'Abrera a Terrassa, les estacions de Can Boada i Can Poal, la seva interconnexió, i les estacions de sobreelevació per portar l'aigua a la zona nord de la ciutat i a Matadepera.

Malgrat les noves infraestructures, el pous de captació no rendien al nivell esperat, la qual cosa va comportar restriccions d'aigua. Després de diversos intents de solucionar-ho, al 1976, l'Ajuntament de Terrassa, conjuntament amb la Mina Pública, van construir la planta de tractament d'aigües superficials que permetia captar l'aigua directament del riu Llobregat.

Aquestes obres van originar quatre expedients nous d'augment de la concessió de cabal d'extracció d'aigua del riu Llobregat per als municipis de Terrassa, Matadepera, Ullastrell i Viladecavalls fins als 56.000 m³/dia.

Les riuades del 25 de setembre de 1962 van esfondrar una part important de les mines, la reparació de les quals va suposar un esforç econòmic i la focalització definitiva de l'abastament en l'aigua del riu Llobregat.

Acte de l'arribada de l'aigua del riu Llobregat a Can Boada. Sortidor i visitants, 1943. *Arxiu MPATSA*.

També en aquest període, el juny de 1964, van constituir la primera societat filial de la Mina Pública, la Immobiliaria Mina SA, amb la finalitat de construir les noves oficines.

El creixement de la ciutat, de la indústria i de la companyia van requerir dotze ampliacions de capital fins a arribar als 38 milions de pessetes i 9 emissions d'obligacions per un total de 125 milions. En aquesta situació, el 1961 van iniciar els tràmits per poder cotitzar a la Borsa de Barcelona. Les dificultats econòmiques dels anys seixanta i setanta va fer que el 1975 la caixa d'Estalvis de Terrassa, i l'Ajuntament un any després, entressin a formar de l'accionariat i del Consell d'Administració. Però l'entrada de capital més important va ser la de la Societat General d'Aigües de Barcelona.

Amb l'arribada de la democràcia, la ciutat de Terrassa iniciava un nou període, immersos en una crisi industrial general que requeria un reconversió i un canvi de model. La indústria tèxtil i els consums industrials d'aigua, que eren quantitativament els més importants, van anar desapareixent. Per a la Mina Pública d'Aigües de Terrassa suposa l'inici d'un nou model centrat en la modernització de les instal·lacions, l'estalvi energètic i en una millor gestió i rendibilitat de les xarxes.

Tècnicament, es van adaptar les instal·lacions d'impulsió per reduir el consum d'energia elèctrica. El 1983, la posada en funcionament de l'estació de bombeig dels Bellots assegurava el subministrament amb aigua provinent del riu Llobregat subministrada per l'empresa pública Sogemasa. La captació d'aquesta aigua es feia a la planta potabilitzadora d'Abrera del Consorci d'Aigües del Riu Llobregat, que posteriorment va passar a la Societat de Gestió Metropolitana d'Aigua (Sogemasa) i que actualment forma part d'ATLL Concessionària de la Generalitat de Catalunya, SA.

El 1975 i 1976 es fan els primers estudis per canviar el sistema de subministrament particular, la substitució d'aforaments per comptadors. Els comptadors permeten no abocar excedents al desguàs i millorar el control del consum. Però requereixen una important adaptació de les xarxes pel que fa a la companyia i les llars. El 1987 van fer la primera campanya pel canvi d'aforaments per comptadors. D'aleshores ençà, aquestes campanyes s'han repetit i els aforaments han disminuït, fins que només en queden en el 3,3% del total de l'abastament domèstic.

El control sanitari de l'aigua ha evolucionat de forma important. Des de la contractació d'un farmacèutic als anys cinquanta del segle passat, passant per la inscripció al Registre Sanitari de la Generalitat de Catalunya i del Ministeri de Sanitat i Consum per a l'homologació de les anàlisi d'aigües residuals, el 1985, fins a les funcions actuals.

Paral·lelament als sistemes d'homologació del laboratori, la Mina Pública va enfocar la gestió a la millora del servei i a l'aplicació del sistema d'assegurament de la qualitat, així el 1998 van aconseguir la primera certificació de la ISO 9001.

El camí de les noves tecnologies a la Mina Pública es va iniciar el 1980 informatitzant la facturació i els llibres de comptabilitat. Aquest procés tecnològic es completa amb el desenvolupament del web d'Aigües de Terrassa posada en funcionament el 1997 i que actualment a través de l'Oficina Virtual permet gestionar diversos tràmits de forma telemàtica.

Una altra línia de l'empresa va ser la d'ampliar el servei d'aigua al mateix municipi de Terrassa i d'altres municipis veïns. Entre 1988 i 1989 es van comprar les empreses Aguas de Can Parellada SA, Lázaro Reig SA i Calonge. El 1994 es van adquirir les instal·lacions del Girbau amb el servei d'aigua a diverses zones de Matadepera, Castellar del Vallès i Vacarisses. Des de finals del vuitanta també es van signar tres concessions de servei d'aigua per als municipis de Viladecavalls (1988), Ullastrell (1993) i Rellinars (2001), totes per un període de 50 anys.

La formació del Grup Aigües de Terrassa, el 1993, va consolidar aquesta marca i va donar resposta a les necessitats juridicol·egals⁵.

Finalment, destaca la creació de la Fundació Mina el 1999 que centra la seva activitat en la millora de la qualitat de vida de les persones i del medi ambient.

L'evolució de l'arxiu

La Mina Pública d'Aigües de Terrassa SA és una empresa en actiu, amb una llarga història i en constant evolució. Al llarg del anys, l'arxiu de la Mina Pública d'Aigües de Terrassa SA ha passat per diverses etapes. Ara bé, el fons documental de Mina sempre ha estat a les dependències de l'empresa i concretament a la seu social.

La primera referència a l'arxiu la trobem en les actes de la junta de govern de 1908 quan van acordar que les reunions de la junta directiva es celebrassin en el local de l'arxiu on *“deberán guardarse todos los documentos, escrituras y libros propios de la Sociedad, encargándose el Sr. Secretario de arreglar el local de modo apropiado para llevar cumplidamente el objeto a que se le destina”*⁶. Van acordar que el *despacho del público* es fes al local social. Aquestes funcions les havia de desenvolupar el secretari de la Mina i una mecanògrafa.

No tenim més notícies de l'organització de l'arxiu en aquells anys, però sí que es conserva bona part de la documentació d'aleshores: Actes de la junta de govern i d'accionistes, registres d'accionistes, llibres i documentació de la comptabilitat, escriptures notariales, llibres copiadors de cartes, projectes tècnics i plànols.

Bona part d'aquesta documentació s'ha conservat gràcies a una primera intervenció en l'arxiu de principis dels anys trenta del segle XX. Aquella intervenció va ser bàsica per a la conservació de bona part de la documentació des dels inicis de la societat fins a aleshores. Es degué fer en la presidència de Francesc Comas (1916-1936) i la direcció de Marian Galí (1918-1957).

En aquesta intervenció van fer quatre accions bàsiques:

- Van agrupar i enquadrar les actes de la junta de govern i de les juntes generals d'accionistes.
- Totes les factures i la correspondència que no estaven enquadrades es van ordenar cronològicament i es van instal·lar amb faixes de paper en unes caps es-pecials. Les caps tenen les inicials MPAT al llom i estan numerades de l'1 al 30.
- Les escriptures notariales es van ordenar cronològicament des del 1818 fins al 1922 i posteriorment fins al 1939. El registre arriba fins a la núm. 404 i es van instal·lar en unitats semblants a les de les factures numerades fins a la núm. 15. A les escriptures se'ls va enganxar una petita etiqueta amb la numeració i en el llibre de registre van anotar el títol de l'escriptura, el nom del notari i la data de signatura. El registre mecanografiat arriba fins a l'any 1922 i el document 387. Les escriptures posteriors les van registrar a mà.
- Es degué fer una intervenció semblant amb els plànols. Però els documents s'han conservat parcialment, enmig d'altra documentació relacionada i no s'ha recuperat el llibre de registre.
- Les caps de factures i escriptures es van conservar a la sala del consell d'administració fins al 2004, que van ingressar a l'arxiu en un bon estat de conservació.

La documentació històrica i administrativa degué estar a les oficines del carrer de Sant Valentí, 59, fins al 1966, quan van inaugurar unes noves oficines a l'edifici nou del carrer de la Societat, 26. No hi ha notícia d'accidents ni d'eliminacions que afectessin la conservació i la integritat del fons.

En el període entre la portada d'aigües del Llobregat i la inauguració de les oficines del carrer de la Societat, el volum de la documentació va incrementar-se de forma important amb el creixement dels abonats i de les instal·lacions a gestionar. El canvi en l'abastament, els canvis en la contractació i els controls de la gestió empresarial van suposar l'aparició dels diferents departaments: el tècnic, el de personal, el de caixa, el de contractació, el laboratori, etc. Amb les noves oficines del carrer de la Societat s'ampliava l'espai d'oficina i l'arxiu va anar en una sala del soterrani. D'aquest període no queda constància de cap intervenció específica. Aleshores cada departament es responsabilitzava de la seva documentació i bona part es conservava a les oficines fins que calia portar-la al soterrani o s'eliminava.

Un tercera fase de l'arxiu de l'empresa va començar el 1992 amb la inauguració de les oficines actuals que suposaven una ampliació important d'espai. El canvi en les oficines també va suposar el canvi en l'arxiu. El volum principal de documentació del fons de Mina Pública, bàsicament documentació d'administració, es va traslladar a la tercera planta de l'edifici del carrer del Nord. La tercera planta era un espai obert equipat amb prestatgeries metàl·liques. La documentació d'admini-

nistració i facturació la gestionaven i controlaven els responsables dels diferents departaments. La documentació tècnica i del laboratori d'anàlisi es conservava a les seves dependències. La documentació d'accés restringit es conservava als despatxos dels responsables.

Entre el 1994 i 1996, en el marc del 3r Màster d'Arxivística de la Universitat Autònoma de Barcelona i l'associació d'Arxivers de Catalunya un estudiant i treballador de l'empresa, va fer el *Projecte d'organització documental de Mina Pública d'Aigües de Terrassa, SA.* com a treball d'investigació. El projecte va comptar amb la col·laboració de la direcció de la Mina Pública i del seu personal. Establia les bases per a un sistema de gestió documental i d'arxiu. Mitjançant l'estudi de la documentació, d'enquestes i reunions amb el personal i els caps de departament, es va auditar l'organització i les funcions de la documentació administrativa i tècnica, les eines per recuperar la informació i l'estat de conservació de la documentació.

Com a resultat es va proposar el primer quadre de classificació i els fulls de gestió documental. Aquell primer quadre de classificació es basava en *La classificació universal dels documents administratius*, de Michel Roberge, i en l'elaboració dels fulls de gestió documental⁷. Però el projecte no suposava cap intervenció directa en l'organització de l'arxiu de l'empresa.

Posteriorment al 1996 van iniciar l'organització de l'arxiu de la Mina Pública d'Aigües de Terrassa, SA. D'acord amb la direcció es van definir les principals bases de l'organització del fons històric: l'adaptació d'un espai al tercer pis com a arxiu històric; l'organització de la documentació i la descripció es faria a nivell d'unitat documental; es van revisar el nom d'algunes sèries per adaptar-se a les noves directrius de l'empresa; la descripció es faria en una base de dades informatitzada; la documentació s'agruparia en camises, i s'instal·laria en caps normalitzades.

Primerament, es va fer el dipòsit i sala de treball a partir de la proposta del projecte de màster anterior. Es va adaptar una part de la tercera planta de la seu central i per qüestions estructurals es va equipar amb prestatgeria fixa, amb una capacitat per a 71 ml de documentació i un armari metàl·lic per a 4 ml.

En aquesta fase es va treballar la documentació històrica de la Mina Pública provinent de diversos despatxos, sobretot de Presidència i de Comptabilitat, i en destaquen els llibres de comptabilitat, documentació d'algunes sèries de finances, les publicacions internes des del segle XIX i sèries històriques d'administració.

El 2002 l'arxiu va passar del 3r al 4t pis amb la mateixa superfície, i es van traslladar els tancaments, les prestatgeries i finalment la documentació. Aleshores les necessitats d'espai de l'arxiu històric ja requerien un ampliament però es va mantenir la superfície anterior. El 2010 van ampliar les prestatgeries amb 22 ml. En aquell procés hi va haver un ingrés extraordinari de documentació de sèries de recursos humans, comptabilitat, facturació d'aigua i tota la documentació que quedava a l'antiga sala del consell.

L'ampliació del sistema de qualitat de l'empresa va portar a crear la comissió d'arxiu el 2006. Aquesta comissió és transversal i agrupa tots els departaments. Van treballar en una nova revisió del quadre de classificació i dels fulls de gestió documental per adaptar-se al treball dels arxius de gestió. Les funcions d'aquesta comissió és avançar i normalitzar la gestió documental i el sistema d'arxiu de la Mina Pública.

Notes

1. Les funcions dels arxius que es detallen són les que figuren al *Manual d'arxivística i gestió documental de l'Associació d'Arxivers de Catalunya*. (coord. Emília Capell Garriga i Mariona Corominas Noguera), Barcelona, 2009. Pàg 66: "Recollir, conservar, organitzar, descriure i servir".
2. GONZÁLEZ PEDRAZA, José Andrés; *Los archivos de empresa. Qué son y cómo se tratan*. Gijón: Ediciones Trea. 2009. Pàg. 17.
3. <http://arxivers.com/index.php/documents/formacio-1/laboratori-d-arxius-municipals-1/1240-conclusions-8-lam/file>
4. Escriptura de fundació atorgada davant els notaris D. Francisco Soler i Ler i D. Juan Daura.
5. Inmobiliària Mina, SA (IMISA) (1964 -), Serveis de l'Aigua (Servaigua) (1985 -), Aigües de Matadepera SA (1943 -) que al 1996 va aconseguir la concessió del servei d'aigua de l'Ajuntament de Matadepera per un període de 50 anys. Revermina SL (1996 -), Depuradora d'Aigües SA (Depuraigua) (1995-).
6. Arxiu de la Mina Pública de Aigües de Terrasa SA. Llibre d'actes 1902-1910, pàg. 64.
7. COROMINES, M; JOVÉ, M; PERPINYÀ, R.; "Experiències en l'organització d'arxius de gestió". *Lligall 4*, 1991. Pàg 137 - 167. Es van prendre com a base els fulls de gestió documental que proposen en l'article.